

Toe-eigening in de overgangszone

Een kwalitatieve *case study* naar de bijdrage aan het thuisgevoel van bewoners in de wijk Bospolder-Tussendijken te Rotterdam.

Masterscriptie

Grootstedelijke

Vraagstukken en Beleid

Student: Amber Slegers
Studentnummer: 57942
Datum: 10 juni 2022
Aantal woorden: 9889
Begeleider: Sander van der Ham
Tweede lezer: Thomas Swerts

Abstract

Deze kwalitatieve studie geeft door middel van semigestructureerde interviews antwoord op de vraag hoe toe-eigening door middel van vergroening in de overgangszone bijdraagt aan het thuisgevoel van bewoners. Dit wordt onderzocht door middel van een *case study* in de wijk Bospolder-Tussendijken te Rotterdam. Hierbij wordt ingezoomd op de Mathenesserdijk en Le Medi. Uit dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat toe-eigening gaat over hoe bewoners de ruimte en de straat ervaren, maar dat de sociale interactie noodzakelijk is om thuisgevoel in de overgangszone tot stand te laten komen. Sociale interactie zorgt er namelijk voor dat men elkaar beter leert kennen waardoor een vorm van veiligheid ontstaat wat bijdraagt aan het thuisgevoel van de bewoners in de straat. Het belangrijkste motief voor toe-eigening is het gebrek aan een fijne eigen buitenruimte, waardoor men naar de overgangszone trekt. Dit onderzoek toont aan dat de sociale interactie belangrijker is dan de fysieke inrichting van de straat voor de thuisgevoelens van bewoners.

Kernbegrippen: overgangszone, sociaal contact, thuisgevoel, toe-eigening, vergroening.

1. Aanleiding

In steden ziet men een groeiend aantal geveltuinen, buurttuinen en andere initiatieven van mensen die hun stad groener en leefbaarder willen maken. (Ketner & Verbrugge, 2021). Op deze manier wordt de openbare ruimte door bewoners toegeëigend en wordt hun 'thuis' verlengd (van Ulden, Heussen & van der Ham, 2015). Het groeiende aantal mensen dat hun stad wil vergroenen bevestigt de toegenomen aandacht voor blauw- groenstructuren in de stad, om de leefbaarheid te behouden en te vergroten (Gemeente Rotterdam, 2021). Het belang van groen in de stad wordt sinds de 19e eeuw erkend, omdat toen duidelijk werd dat groen bijdraagt aan het verminderen van de luchtvervuiling (Swanwick, Dunnet & Woolley, 2003). Mede door de klimaatverandering en urbanisatie is het belang van groen de laatste decennia sterk toegenomen (Bulten et al., 2017). Een overeenkomst in motieven om de stad groener te maken is dat de openbare ruimte niet meer voldoet aan de behoeftes van bewoners. Een voorbeeld hiervan is dat door de toenemende bewustwording over klimaatverandering men de verharding in de wijk wil verminderen (Ketner & Verbrugge, 2021). Om duurzaamheid in urbane gebieden te bevorderen is het betrekken van burgers cruciaal (Stelzner & Watson, 2009).

Het betrekken van burgers zorgt namelijk voor meer sociaal contact. Dit sociale contact leidt volgens beleidsmakers tot meer sociale controle en -samenhang, wat leidt tot een groter gevoel van veiligheid en vertrouwen tussen burgers (Duyvendak & Wekker, 2015). Tevens draagt dit sociale contact bij aan een leefbare omgeving die iedereen 'thuis' kan noemen (Duyvendak & Wekker, 2015). Volgens beleidsmakers zorgt meer thuisgevoel voor een betere leefbaarheid en verbondenheid, wat gezien wordt als voorwaarde voor een 'goede' leefbare buurt. Sociaal contact draagt bij aan een goede leefbare buurt, maar ook de fysieke inrichting van de buurt draagt hieraan bij. De fysieke leefomgeving bevordert namelijk de sociale interactie en daarmee het thuisgevoel van bewoners (Van Dorst, 2012). Deze sociale interactie in de buurt vindt voor 80% plaats in de overgangszone. Dit is de overgang van publieke naar private ruimte, bijvoorbeeld de voortuin of stoep. Van der Ham en Van Ulden (2016) tonen aan dat mensen die ruimte in de overgangszone toe-eigenen meer contact hebben met buurtgenoten en deze zone daardoor bijdraagt aan publieke familiariteit, welke bevorderend is voor het thuisgevoel. Daarom ligt de focus van dit onderzoek op de toe-eigening van de overgangszone. Toe-eigening kan op verschillende manieren, bijvoorbeeld door het plaatsen van bankjes, geveltuinen, maar ook door gedragingen of handelingen zoals het verzorgen van planten en een gesprek met de buren. Omdat toe-eigening van de overgangszone sociaal contact bevordert wordt toe-eigening als verbindend concept gezien tussen de fysieke- en sociale leefomgeving

(Streffers, Nio & Suurenbroek, 2018). Daarbij wordt verwacht dat er meer contact tussen de burens ontstaat waardoor toe-eigening mogelijk een bijdrage levert aan het thuisgevoel. Daarom wordt toe-eigening gezien als manier om meer thuisgevoel te creëren door bewoners zelf.

1.2 Introductie context case study

De context van dit onderzoek is de wijk Bospolder-Tussendijken, bekend als BoTu. Deze wijk is gesitueerd in Rotterdam West. De wijk wordt gekenmerkt door zijn diversiteit, aangezien ongeveer 70% van de inwoners een niet-westerse migratieachtergrond heeft (Gemeente Rotterdam, z.d.). Daarnaast wordt de wijk gekenmerkt door sociaaleconomische achterstand door relatief veel mensen zonder diploma's, hoge schulden en werkloosheid. Hierdoor behoort BoTu tot een van de twintig armste postcode gebieden van Nederland, aangezien veel mensen afhankelijk zijn van de bijstand (Gemeente Rotterdam, z.d.; Minkam et al., 2020). Tot 2028 wordt gewerkt aan het programma veerkrachtig BoTu 2028, met als doel het worden van de eerste Rotterdamse veerkrachtige wijk (Gemeente Rotterdam, 2018). Hiermee wordt bedoeld dat de buurt kan omgaan met uitdagingen en veranderingen. Zaken als de energietransitie en klimaatadaptatie dienen als context om te leren omgaan met veranderingen. Voor de klimaatadaptatie speelt vergroening en het aanleggen van geveltuinen een belangrijke rol, zodat de hittestress beperkt wordt en het water bij piekbuien beter weg kan stromen (Gemeente Rotterdam, 2018). In BoTu wordt al gewerkt aan vergroening en toe-eigening van de openbare ruimte, mede door buurtinitiatief Buurtmakers West. Zij gaan langs de deuren om mensen enthousiast te maken voor geveltuinen en organiseren dagen om deze aan te leggen (persoonlijke communicatie, 23 februari 2022). Hierbij streeft Buurtmakers West naar het verbeteren van de leefbaarheid en het aansporen van sociale interactie tussen buurtbewoners.

2. Probleemstelling

De fysieke leefomgeving faciliteert de sociale interactie, waardoor men zich verbonden voelt met een plek (Bulten et al., 2017). Beleid zet daarom in op het belang van groen, omdat meer groen in de straat de leefbaarheid vergroot. Dit komt doordat groen aanspoort tot fysieke activiteiten met als gevolg meer sociale interactie en sociale cohesie, waardoor men zich veiliger en meer thuis voelt in de straat (Bulten et al., 2017; Gemeente Rotterdam, 202; Kawachi & Berkman, 2000; Swanwick et al., 2003). Volgens Van der Graaf en Duyvendak (2009) wordt thuisgevoel gedefinieerd door onderscheid te maken in de hechting aan de buurt - ook wel sociale buurthechting - genoemd en hechting aan plekken in de buurt, fysieke buurthechting (Van der Graaf en Duyvendak, 2009). Ondanks dat er een onderscheid gemaakt wordt, hangen de sociale- en fysieke buurthechting nauw met elkaar samen. Zo kunnen veranderingen in de fysieke leefomgeving veranderingen in de sociale leefomgeving veroorzaken en andersom (Dekker, Graaf, van der Ham & de Zeeuw, 2016).

Het is daarom interessant om de samenhang tussen de sociale en fysieke leefomgeving verder te onderzoeken. In dit onderzoek wordt dit gedaan door in te zoomen op de overgangszone, omdat hier de meeste sociale interactie in de buurt plaatsvindt (van der Ham en van Ulden, 2016). Het fysiek gebruik maken van de overgangszone als gedraging leidt tot toe-eigening. Dit raakt de wederkerige relatie tussen de mens en zijn omgeving (van Eijk, 2015). Om de koppeling tussen de fysieke- en sociale leefomgeving te maken wordt daarom het concept toe-eigening gebruikt. Specifiek toe-eigening door middel van vergroening aangezien vergroening volgens de literatuur aanspoort tot sociaal contact (Bulten et al., 2017; Kawachi & Berkman, 2000; Swanwick et al., 2003;). Dit contact kan vervolgens bijdragen aan het thuisgevoel van bewoners. Het straatbeeld toont echter aan dat niet alle bewoners de overgangszone toe-eigenen door middel van vergroening. Daarom wordt in dit onderzoek de invloed van toe-eigening door vergroening op het thuisgevoel van bewoners en de mogelijke sociale interactie als gevolg hiervan onderzocht. Dit wordt onderzocht aan de hand van de hoofdvraag: Op welke manier draagt de toe-eigening door middel van vergroening in de overgangszone bij aan het thuisgevoel van bewoners?

Om deze vraag te beantwoorden zijn 3 deelvragen opgesteld:

- A) Hoe ziet toe-eigening van de overgangszone eruit?
- B) Wat zijn de motieven van bewoners voor toe-eigening van de overgangszone?
- C) Wat heeft men nodig om zich thuis te voelen in de overgangszone?

De doelstelling van dit onderzoek is hiermee tweeledig. Ten eerste wordt in kaart gebracht welke manieren van toe-eigening er zijn in de overgangszone om vervolgens de motieven hiervoor te achterhalen. Hiermee wordt een wetenschappelijke bijdrage geleverd aan de kennis betreffende toe-eigening in de overgangszone. Vervolgens wordt de invloed van de overgangszone op thuisgevoel onderzocht. Dit draagt bij aan de tweede doelstelling, een bijdrage leveren aan het uitbreiden van de schaarse theorie betreffende thuisgevoel.

2.1 Wetenschappelijke relevantie

Dit onderzoek is wetenschappelijk relevant omdat thuisgevoel een veranderd sociaal construct is en daardoor lastig te bestuderen waardoor het onderzoek ernaar schaars is. Dit onderzoek draagt daarom bij aan het verbreden van deze kennis. Onderzoek van Cuba & Hummon (1993) toont aan dat mensen zich thuis voelen in een bepaalde omgeving, tussen bepaalde mensen. Thuisgevoelens komen dus tot stand door relaties met anderen en de omgeving. Dit onderzoek poogt hier meer diepgang aan te geven door te focussen op de relatie tussen thuisgevoel en het toe-eigenen van de overgangszone door middel van vergroening. Onder vergroening wordt het plaatsen van planten in de overgangszone verstaan. Het is van belang om de relatie tussen toe-eigening van de overgangszone en het thuisgevoel van bewoners verder te onderzoeken, omdat wetenschappelijke literatuur betreffende de relatie tussen de fysieke leefomgeving en het sociaal contact dat daar plaatsvindt en thuisgevoelens schaars is (Francis et al., 2012). Bovendien ontbreekt er specifiek onderzoek naar hoe groen zoals planten in de voortuin bijdragen aan het sociaal contact in de straat en de thuisgevoelens van bewoners, wat dit onderzoek wetenschappelijk relevant maakt (Bulten et al., 2017; Gemeente Rotterdam, 2021). Daarbij is er weinig wetenschappelijk onderzoek naar toe-eigening van de overgangszone in het algemeen, waardoor dit onderzoek poogt dit gat op te vullen. Hiermee wordt geprobeerd een brug te slaan tussen het sociale- en fysieke domein van thuisgevoel, middels het concept toe-eigening.

2.2 Maatschappelijke relevantie

Naast een bijdrage aan de wetenschap draagt dit onderzoek ook bij op maatschappelijk vlak. Zo wint de sociaal-emotionele binding met meerdere plekken aandacht in de wetenschap (Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Voorheen dacht men namelijk dat mensen zich maar op een plek konden thuis voelen en was de sociaal-emotionele binding met plekken niet of nauwelijks van belang. Daarom is het interessant om meer onderzoek te doen naar thuisgevoelens door sociale-emotionele bindingen met plekken. Door hier meer onderzoek naar te doen draagt dit onderzoek ook bij aan het maatschappelijk debat over thuisgevoel. Tevens is thuisgevoel voor

iedereen anders, waardoor het maatschappelijk relevant is om hier meer inzicht in te krijgen, zodat beleidsvorming hierop kan inspelen (Duyvendak en Wekker, 2015). Door hier over te praten wordt men tegelijkertijd bewust gemaakt dat men de overgangszone kan en mag gebruiken. Daarmee wordt men bewuster van de leefomgeving en wordt draagvlak gecreëerd voor het aanleggen van geveltuinen.

Op maatschappelijk vlak draagt dit onderzoek ook bij aan de verduurzaming van BoTu, omdat met bewoners het gesprek aangegaan wordt over vergroening. In BoTu ziet men namelijk enerzijds straten waar men door middel van geveltuinen en bankjes de overgangszone toe-eigent. Anderzijds zijn er straten waar de overgangszone van niemand lijkt te zijn en is er sprake van verharding en dus een gebrek aan groen. Hiermee toont het straatbeeld in BoTu dat niet alle bewoners zich inzetten om hun straat toe te eigenen en groener te maken. Dit schept het idee dat niet alle bewoners groen van toegevoegde waarde vinden of denken dat de ruimte buitenshuis niet van hen is. Daarom is het interessant om te achterhalen waarom men de overgangszone toe-eigent en of dit wordt gedaan door vergroening. Anderzijds is het interessant om te kijken of het sociaal contact dat ontstaat door toe-eigening een bijdrage levert aan thuisgevoel. Daarbij is het idee dat groen zorgt voor meer ontmoeting en dus sociale binding met de burens (Van Dorst, 2012). Volgens het buurtinitiatief Buurtmakers West is de sociale interactie echter nog onvoldoende behaald in BoTu als gevolg van toe-eigening door vergroening. Daarom wordt gepoogd met dit onderzoek meer inzicht te krijgen in de relatie tussen fysieke ingrepen van toe-eigening door middel van vergroening en de invloed hiervan op het thuisgevoel van bewoners, waarbij de sociale interactie en -binding een belangrijke rol spelen.

3. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste concepten van dit onderzoek aan de hand van wetenschappelijke literatuur verder toegelicht. Ten eerste wordt ingegaan op de uitdagingen die spelen in een socio-economisch achtergestelde buurt zoals BoTu. Vervolgens wordt ingegaan op thuisgevoel, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen de fysieke- en sociale leefomgeving. Hierbij komt de theorie van *place attachment* aan bod. Daaropvolgend wordt ingegaan op toe-eigening en vergroening als manier van toe-eigening. Verwacht wordt dat toe-eigening bijdraagt aan het sociaal contact in de overgangszone en daarmee het thuisgevoel van bewoners versterkt (Bulten et al., 2017; Kawachi & Berkman, 2000; Swanwick et al., 2003). Daarom wordt tot slot ingegaan op theorie betreffende sociale binding.

3.1 Uitdagingen in socio-economisch achtergestelde buurten

Kenmerken van een buurt zoals de diversiteit of armoede welke ook spelen in BoTu kunnen van invloed zijn op de betrokkenheid van buurtbewoners en de gemeenschap die wordt gevormd (Kim & Ball-Rokeach, 2006; Costa & Kahn, 2003; Putnam, 2007). Wirth (1938) benadrukt diversiteit, de verschillen in steden en het effect hiervan op de omgang tussen mensen. Het contact in de stad is volgens Wirth onpersoonlijk, voorbijgaand en gesegmenteerd met een gebrek aan daadwerkelijk contact tussen mensen. In moderne steden is het contact tussen mensen rationeel en calculerend van aard, waarbij minder sprake is van affectieve binding en samenhang. Gans (1962) daarentegen beweert dat in (arme) arbeiderswijken wel sprake is van saamhangendheid en sterke gemeenschappen. De bewoners (her)kennen elkaar namelijk en steunen elkaar indien nodig. Ook in etnisch diverse buurten is sprake van sterke verbondenheid en steun tussen bewoners (Suttles, 1968; Jacobs, 2016; Wilson, 2012). Putnam (2007) daarentegen concludeert dat diversiteit leidt tot minder participatie en sociaal contact. Dit noemt hij schildpadgedrag, aangezien men zich terugtrekt, minder sociaal vertrouwen heeft en daardoor minder interacteert. Van der Graaf en Duyvendak (2009) geven aan dat de overheid probleemwijken wil transformeren naar 'prachtwijken', waarbij veel aandacht is voor zowel de sociale, fysieke als economische aspecten van achterstand. De vraag is echter wat dit doet voor het thuisgevoel van de bewoners. Zo zijn bewoners in aandachtswijken over het algemeen minder gehecht aan hun buurt (Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Dit heeft gevolgen voor het thuisgevoel van bewoners in aandachtswijken, zo ook in BoTu.

3.2 Thuisgevoel

Volgens Van der Graaf en Duyvendak (2009) is thuis voelen een plaats gebonden emotie met betrekking tot het gevoel dat mensen hebben bij de plek waar ze wonen. Thuisgevoel is lastig

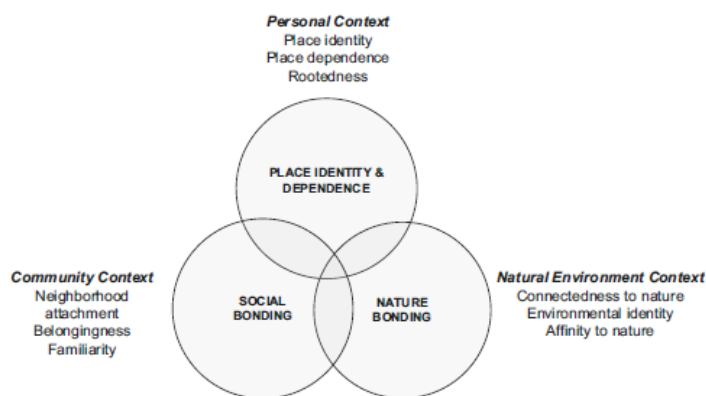

te beschrijven, omdat het een gevoel is dat vaak pas wordt opgemerkt als het veranderd of weg is (Van der Graaf en Duyvendak, 2009). Thuisgevoel kan opgedeeld worden in vier aspecten (Dekker et al., 2016); de plek, de mens en zijn netwerk, rituelen, routines en tradities en een gezamenlijke vorm van organisatie. Al deze aspecten hangen met elkaar samen en beïnvloeden elkaar. Wanneer een aspect verandert, heeft dit invloed op de andere aspecten. Een onderscheid dat in vele onderzoeken gemaakt wordt en ook terug te vinden is in de vier aspecten van Dekker et al. (2016) is het onderscheid tussen de fysieke- en sociale leefomgeving. Hierbij hoeft het een het ander echter niet uit te sluiten. Zo kan iemand zich thuis voelen door de plek en de mensen, maar mogelijk ook alleen door de mensen in de buurt en niet door de buurt als plek (Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Een plek dient reden te hebben om terug te keren en sociale interactie aan te gaan met anderen, zodat er zowel fysieke- als sociale betekenis ontstaat (Dekker et al., 2016). Deze fysieke- en sociale betekenis heeft een stimulerende werking op de creatie van thuisgevoel.

Van der Graaf en Duyvendak (2009) operationaliseren thuisgevoel op basis van twee dimensies van buurthechting. De eerste dimensie is de hechting aan de buurt, ook wel sociale buurthechting genoemd. Ten tweede hechting aan plekken in de buurt, fysieke buurthechting. De term buurthechting wordt in het Nederlands vaak aangehaald wanneer naar de theorie van *place attachment* wordt verwezen (Lupi, 2008). Dit betreft de band tussen personen, de emotie en fysieke plekken. Manzo (2005) definieert *place attachment* als de emotionele connectie tussen individuen en de specifieke setting van een plek, wat overeenkomt met eerder benoemde definities van thuisgevoel. Vele onderzoeken onderscheiden *place attachment* in de dimensies *place identity*, welke ingaat op de emotionele en symbolische invloed van een plek en *place dependence*, wat staat voor de functie van de plek (Raymond, Brown en Weber, 2010; Moulay, Ujang, Maulan & Ismail, 2018). Hierbij wordt wederom het onderscheid tussen de sociale- en fysieke leefomgeving gemaakt. Ook Keith en Pile (1993) maken onderscheid tussen de sociale- en fysieke leefomgeving. Zij definiëren thuisgevoel als “een emotie die uitdrukking geeft aan de identiteit van personen in relatie tot zijn of haar omgeving”. Deze emotie die ontstaat bij een fysieke plek slaat terug op de theorie van *place attachment*.

Deze theorie wordt in de wetenschap op verschillende manieren gebruikt. Voor dit onderzoek wordt het *place attachment* model van Raymond, Brown en Weber (2010) gebruikt om meer inzicht te verkrijgen in het concept thuisgevoel, zie figuur 1. Voor dit model is gekozen, omdat het bijdraagt aan het inzichtelijk maken van thuisgevoel. Dit wordt gedaan aan de hand van drie verschillende contexten die bij *place attachment* centraal staan, namelijk de persoonlijke-, gemeenschaps- en natuurlijke context. De persoonlijke context betreft de eerder

genoemde *place identity* en *-dependence*. Ten tweede de sociale context, bestaande uit de buurthechting, het gevoel van erbij horen, *belongingness* en publieke familiariteit. Tot slot staat natuurlijke binding in het model centraal, welke de connectie met de natuurlijke omgeving betreft. Hierin komt vergroening als manier van toe-eigening terug in het model. Dit model helpt bij het inzichtelijk maken van de contexten die van invloed zijn op het thuisgevoel van bewoners. Bovendien sluiten deze drie contexten aan bij de hoofdvraag van dit onderzoek. Mede doordat er zowel naar de sociale- als fysieke leefomgeving gekeken wordt en dit terug te zien is in de drie verschillende contexten uit het model.

Figuur 1 conceptueel model van place attachment (Raymond, Brown en Weber, 2010)

3.3 Toe-eigening

Ondanks dat het model van Raymond et al. (2010) onderscheid maakt in de persoonlijke-gemeenschaps- en natuurlijke context, is te zien dat er overlap is tussen deze verschillende contexten. Deze contexten zijn met elkaar verbonden, waarbij wederom de sociale en fysieke leefomgeving terug komt. Het fysiek gebruik maken van de ruimte als gedraging leidt tot toe-eigening. Dit raakt de wederkerige relatie tussen de mens en zijn omgeving (van Eijk, 2015). Toe-eigening wordt gedefinieerd als *“het proces van zingeving waarmee groepen of individuele personen de betekenisdragers die door anderen worden aangereikt, opgelegd of voorgeschreven, met een eigen betekenis invullen en zo voor zichzelf acceptabel, leefbaar, dragelijk of menswaardig maken”* (Streffers et al., 2018, p. 70). Vanuit het private domein, de eigen woning start men met toe-eigenen. Omdat de overgangszone de schakel is tussen de publieke en private ruimte is deze zone cruciaal (van Ulden et al., 2015). Toe-eigening van de overgangszone vindt plaats op twee manieren (van Eijk, 2015). Ten eerste door middel van gedrag, zoals tuinieren of in de zone zitten en op dat moment sociaal contact onderhouden met bijvoorbeeld burens of voorbijgangers. Ten tweede door het plaatsen van persoonlijke objecten in de overgangszone. Hierdoor wordt de overgangszone persoonlijk en maakt men duidelijk dat

de ruimte aan iemand toebehoort. Tegelijkertijd kunnen objecten zorgen voor sociale interactie, omdat de identiteit van de eigenaar naar mensen op straat wordt gecommuniceerd. Wanneer de stappen van personaliseren en toe-eigening doorlopen zijn wordt men voorzien in de emotionele behoefte van thuis voelen (van Eijk, 2015). Deze emotionele behoefte van thuisgevoel komt overeen met de theorie van place attachment, waarbij de emotionele binding tussen mensen en plekken centraal staat (Manzo, 2005). In dit onderzoek wordt toe-eigening daarom gezien als manier om meer thuisgevoel te creëren door bewoners zelf.

3.4 Vergroening

Een manier van toe-eigening die bijdraagt aan het creëren van thuisgevoel is vergroening (van Ulden et al., 2015). De achterliggende gedachte hierbij is dat de fysieke leefomgeving sociale interactie faciliteert, waardoor men zich verbonden voelt, *place attachment*. Hoe leefbaarder de omgeving, hoe meer verbonden men zich voelt (Bulten et al., 2017). Groen zorgt volgens beleidsmakers voor een betere leefbaarheid en heeft verschillende waarden voor gebruikers en of bewoners betreffende de gezondheid, sociale cohesie, recreatie en vrije tijd. Zo blijkt uit onderzoek dat meer groen in de woonomgeving zorgt voor het ervaren van sociale steun en minder eenzaamheid (Maas, Groenewegen, Verheij, De Vries & van den Berg, 2005). Dit draagt bij aan het thuisgevoel van bewoners. Verder nodigt een groene omgeving uit tot fysieke activiteiten, waardoor men in contact komt met de burens en zo de sociale cohesie verbetert (Kawachi & Berkman, 2000). Anderzijds wordt de waarde die men toekent aan groen in de buurt beïnvloed door iemands natuurovertuigingen, bekend als het natuurbeeld. Dit komt overeen met de natuurlijke context in het model van Raymond et al. (2010). Door een verschil in natuurwaarden geven individuen verschillende betekenissen aan groen. Voor dit onderzoek wordt dan ook verwacht dat wanneer men groen van belang vindt eerder wordt toegeëigend door middel van vergroening dan wanneer iemand groen niet belangrijk vindt. Groen kan ook bijdragen aan de betekenis die een persoon of groep toekent aan een geografische locatie, bekend als de *sense of place*, welke terugkomt in de theorie van *place attachment* (Jorgensen & Stedman, 2001).

3.5 Sociale binding

In de overgangszone ontstaat volgens Rohmer (2016) de meeste sociale interactie in de buurt. Hieruit wordt geconcludeerd dat de sociale interactie en bindingen die hierbij ontstaan van belang zijn voor het thuisgevoel van bewoners. Onderzoek van van der Ham & van Ulden (2016) toont aan dat mensen die de overgangszone toe-eigenen meer contact hebben met buurtgenoten en deze zone daardoor bijdraagt aan publieke familiariteit. Door de

verantwoordelijkheid die men heeft voor de omgeving voelt men zich meer thuis in de overgangszone. Daarnaast stimuleert deze zone het contact en de interactie tussen bewoners door het creëren van een vriendelijke, uitnodigende en aantrekkelijke omgeving, bijvoorbeeld door vergroening. Naast het fysieke aspect van de zone, speelt dus het sociale aspect een belangrijke rol voor het thuisgevoel van bewoners (van der Ham & van Ulden, 2016). De mate waarin men met elkaar in contact komt wordt sociale identificatie genoemd. Hiervoor moet sprake zijn van overeenkomsten tussen mensen die in dezelfde wijk wonen, of een reden om elkaar te leren kennen. Uit onderzoek (Dekker et al., 2016) blijkt dat mensen zich minder thuis voelen als er weinig tot geen overeenkomsten zijn met de mensen om hen heen. Het gevoel erbij te horen, *belongingness*, is cruciaal voor mensen om zich thuis te voelen in hun (sociale) omgeving. Dit komt terug in de *community* context in het model van Raymond et al. (2016).

Het gevoel ergens bij te horen ontstaat door de banden die men heeft binnen de wijk. Socioloog Granovetter (1973) beschrijft twee type sociale banden en netwerken, de sterke en zwakke banden. De sterke banden zijn relaties die we hebben met mensen die we goed kennen zoals familie en vrienden. Dit zijn de mensen die je regelmatig ziet en waar je veel van weet en andersom. De zwakke banden gaan daarentegen over de banden met de mensen die je niet regelmatig ziet. Dit zijn de mensen die je herkent en af en toe mee praat. De herkenning die ontstaat door herhaalde ontmoetingen in de buurt wordt ook wel publieke familiariteit genoemd (Blokland, 2017). Doordat mensen elkaar herkennen weet men wat ze van elkaar kunnen verwachten en voelt men zich meer op zijn gemak en veilig, wat bijdraagt aan het thuisgevoel.

De sociale netwerken van mensen bestaan zowel uit sterke als zwakke banden (Dekker et al., 2016). Zo zorgen de sterke banden voor *belongingness* en de zwakke banden geven toegang tot nieuwe sociale netwerken, en laten zien of men overeenkomsten heeft. Dit zorgt voor sociale identificatie. Daverveld (2007) zegt echter dat de grootste invloed op het thuis voelen de mate van verbondenheid met de sociale omgeving is. Dit wekt de indruk dat volgens Daverveld de sterke banden juist het meest van belang zijn voor het thuisgevoel. Een slechte band met de burens kan namelijk het woongenot en daarmee het thuisgevoel sterk belemmeren. Anderzijds zorgen de zwakke banden voor sociale cohesie en buurtnetwerken, welke een positieve invloed hebben op thuisgevoel (Granovetter, 1973). Mensen komen elkaar namelijk tegen in de openbare ruimte, waar terloops contact ontstaat. De verblijfsduur in deze openbare ruimte wordt grotendeels bepaald door de inrichting en vormgeving van de straat en de aanliggende gebouwen (Streffers et al., 2018). Hierdoor zijn in de overgangszone regelmatig lichte en korte contactmomenten tussen bewoners. Voor dit onderzoek wordt daarom verwacht dat in de overgangszone de zwakke banden een grotere rol spelen dan de sterke banden,

aangezien er vele korte contactmomenten zijn in de overgangszone, welke bijdragen aan het thuisgevoel. Daarbij scheppen de verschillende meningen uit de literatuur het beeld dat men zich op verschillende schaalniveaus thuis kan voelen in de wijk.

4. Methode

In dit hoofdstuk wordt de methodologie van dit onderzoek toegelicht. Hierbij komt ten eerste de dataverzameling aan bod, gevolgd door de keuze voor de straten van de *case study*, de sample en dataverwerking en analyse. Tot slot wordt ingegaan op de ethische overwegingen.

4.1 Data verzameling

Dit onderzoek betreft een *case study*, omdat ingezoomd wordt op twee specifieke straten in de wijk BoTu. Om de hoofdvraag te beantwoorden wordt gebruik gemaakt van semigestructureerd interviews met bewoners van de twee straten, waardoor deze studie kwalitatief van aard is. Gekozen is voor interviews, omdat op deze manier de mening en het verhaal van de respondent centraal gesteld wordt, plus hierop kan worden doorggevraagd (Bryman, 2016). Daarnaast wordt gevraagd naar thuisgevoel, iets dat sociaal geconstrueerd is en daardoor ook continu in verandering is. Hierdoor hebben semigestructureerde interviews de voorkeur. De interviews worden afgenomen aan de hand van een topiclijst welke dient als houvast voor de onderzoeker, maar ook de mogelijkheid biedt om door te vragen (Creswell & Poth, 2016). De operationalisering van de concepten en de interview vragenlijst zijn opgenomen in bijlage 1 en 2.

4.2 Keuze voor de Mathenesserdijk en Le Medi

De wijk van de *case study* is aangedragen door de Veldacademie, opdrachtgever van deze scriptie aangezien zij actief onderzoek doen in Bospolder-Tussendijken. Om echter een gericht en afgebakend onderzoek te doen wordt ingezoomd op twee straten in BoTu. Om de keuze voor de straten te maken is eerst gewandeld door de wijk met een actieve bewoner op het gebied van vergroening om zo een beter beeld te krijgen over de wijk en de straten waar men actief de overgangszone toe-eigent door vergroening. Daarnaast zijn pottentiele straten nog twee keer bezocht voordat een definitieve keuze is gemaakt voor de straten. Dit heeft geresulteerd in de keuze voor Le Medi en de Mathenesserdijk. In bijlage 3 zijn afbeeldingen van beide straten opgenomen. Gekozen wordt voor deze straten omdat deze erg verschillend zijn qua opbouw, maar de bewoners in beide straten de overgangszone toe-eigenen. Door twee straten met een andere ruimtelijke inrichting met elkaar te vergelijken waar men wel toe-eigent, kan achterhaald worden wat de motieven zijn om toe te eigenen en hoe toe-eigening door middel van vergroening in de overgangszone kan bijdragen aan het thuisgevoel van bewoners.

Zo is de Mathenesserdijk een lange doorgaande straat met aan één kant brede stoepen. Deze brede stoepen nodigen uit voor gebruik en worden al gebruikt door het plaatsen van bankjes, picknicktafels speelhuisjes voor de kinderen en fietsenrekken of plantenbakken.

Omdat de straat erg lang is, is het straatbeeld echter niet in de gehele straat hetzelfde. Bovendien is door een samenwerking met buurtinitiatief Buurtmakers West de Mathenesserdijk al eens vergroend samen met bewoners, waardoor de publieke ruimte al benut wordt. Daardoor wordt verwacht dat bewoners van de Mathenesserdijk door Buurtmakers West al gewezen zijn op toe-eigening en vergroening en daardoor een geschikte groep zijn om mee in gesprek te gaan. Daar tegenover wordt Le Medi gezet, een nieuwbouwproject dat in 2008 opgeleverd is en bestaat uit 93 grondgebonden woningen. Deze woningen zijn gesitueerd aan en rondom het binnenplein. Dit binnenplein loopt over in enkele binnenstraten, welke kunnen worden afgesloten door de poorten die zich aan de randen van het complex bevinden. Deze naar binnen gekeerde, gesloten opbouw en de mogelijkheid tot afsluiting geven Le Medi een semipubliek karakter. Dit staat tegenover het open karakter van de doorgaande, publieke toegankelijke Mathenesserdijk. Ondanks de verschillen in opbouw wordt ook in Le Medi de overgangszone door de bewoners toegeëigend. Aan het binnenplein en in de binnenstraten heeft vrijwel iedereen planten en meubels voor zijn huis staan. In tegenstelling tot buiten de poorten van Le Medi, waar maar enkele planten of bankjes te zien zijn. Om deze reden wordt alleen in gesprek gegaan met mensen die wonen op of aan het binnenplein en de binnenstraten. Zij eigenen namelijk de overgangszone toe in de semipublieke ruimte.

4.3 Sample

De sample voor de interviews bestaat uit bewoners van Le Medi en de Mathenesserdijk. Hierbij wordt alleen in gesprek gegaan met bewoners die de overgangszone hebben toegeëigend, om zo een beter beeld te krijgen waarom men dit doet en op welke manier dit een bijdrage levert aan het thuisgevoel van bewoners. Voor de benadering van respondenten wordt gebruik gemaakt van online research naar actieve bewoners op de websites van de wijk. Ook worden de straten meerdere keren bezocht waarbij ter plekke met mensen gesprekken worden gevoerd of interviews gepland. Dit leidt tot *snowball sampling*, omdat de respondenten gevraagd wordt of zij nog andere mensen kennen in de straat die willen meewerken aan dit onderzoek (Bryman, 2016). Hierbij wordt geprobeerd om mensen uit verschillende delen van de straten en uit verschillende leeftijdsfasen te spreken.

4.4 Data verwerking en analyse

De interviews worden opgenomen en letterlijk getranscribeerd, wat voor een hogere validiteit zorgt. Vervolgens worden de transcripten gecodeerd met behulp van Atlas.ti. Het codeer proces bestaat uit open, axiaal en selectief coderen (Boeije, 2014). De basis van het open coderen zijn de kernconcepten uit het theoretisch kader. Deze worden aangevuld met relevante concepten

uit de interviews. Bij het axiaal coderen wordt vervolgens op basis van de open coderingen op zoek gegaan naar categorieën, welke daaropvolgend ondergebracht worden per deelvraag. Hieruit kunnen vervolgens conclusies getrokken worden. Naast het transcriberen wordt gebruik gemaakt van peer debriefing, waarbij de onderzoeksdata (anoniem) besproken en geëvalueerd wordt met mede studenten en de begeleiding (Creswell & Poth, 2016). Hierdoor worden de eigen interpretaties van de onderzoeker niet meegenomen in de analyse.

4.5 Ethische overwegingen

Om de privacy van de respondent te waarborgen wordt toestemming gevraagd voor het opnemen van het interview en wordt toegezegd hier vertrouwelijk mee om te gaan en deze na (anonieme) verwerking te verwijderen. Gedurende de verwerking worden de resultaten gelijk geanonimiseerd door gebruik te maken van pseudoniemen en worden de gegevens op een beveiligde laptop opgeslagen waar alleen de onderzoeker toegang tot heeft. Op deze manier wordt de privacy van de respondenten gewaarborgd omdat alleen de onderzoeker alle gegevens tot haar beschikking heeft. Verder wordt om de validiteit van het onderzoek te waarborgen gedurende de data verzameling objectief te werk gegaan zodat andere respondenten niet beïnvloed worden door andermans antwoorden.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten uit de interviews toegelicht. Eerst wordt ingegaan op de afgenomen interviews, waarna de verschillende manieren van toe-eigening en de motieven hierachter worden besproken. Tot slot wordt ingegaan op thuisgevoel.

5.1 Interviews

In totaal zijn er 14 interviews afgenomen, 6 aan de Mathenesserdijk, 7 in Le Medi en 1 aan de Albregt Engelmanstraat. Twee interviews vonden plaats met koppels, waardoor er in totaal met 16 bewoners is gesproken. Een geanonimiseerd overzicht van de respondenten is opgenomen in bijlage 6. De Albregt Engelmanstraat behoort niet tot de geselecteerde straten, maar doordat actieve bewoners op het gebied van vergroening en toe-eigening werden aangedragen is alsnog met hen in gesprek gegaan. De respondenten zijn uiteindelijk vergaard door mensen aan te spreken in de straten en gebruik te maken van *snowbal sampling*. De duur van de interviews lag tussen de 25 minuten en één uur en tien minuten met een gemiddelde van 45 minuten. De sample bestaat in beide straten uit mensen die verspreid wonen door de straat. Daarbij zijn vrouwen oververtegenwoordigd in het onderzoek. Gesproken is namelijk met 11 vrouwen en 5 mannen. Hierbij is het opvallend dat van de vijf mannen twee mannen tegelijkertijd met hun vrouw zijn geïnterviewd.

5.2 Manieren van toe-eigenen

In deze paragraaf wordt beschreven hoe de straten worden toegeëigend. Hierbij stond toe-eigening door planten, vergroening in eerste instantie centraal, maar toe-eigening blijkt breder dan vergroening alleen.

Mathenesserdijk

Zoals beschreven in de methode is de Mathenesserdijk een doorgaande straat met brede stoep en publiek karakter. Uit observaties blijkt dat de overgangszones aan de Mathenesserdijk worden toegeëigend door het plaatsen van picknicktafels, bankjes, stoelen, planten, plantenbakken, een zandbak, speelhuisjes en zwembaden in de zomer voor de kinderen. Dit leidt tot zitten, eten en spelen in de overgangszone. Ook zijn boomspiegels op de stoepen geplaatst met subsidie van de gemeente en worden deze gezamenlijk door bewoners onderhouden. Uit zowel de observaties als de interviews blijkt dat ondanks het publieke karakter van de Mathenesserdijk men zowel toe-eigent door gedrag, zoals tuinieren of in de overgangszone zitten als door het plaatsen van objecten zoals de picknicktafels en bankjes.

Opvallend aan de Mathenesserdijk is dat bijna alle respondenten de voorkeur geven aan de (publieke) overgangszone in plaats van hun eigen tuin of balkon.

Le Medi

In tegenstelling tot het openbare, publieke karakter van de Mathenesserdijk heeft Le Medi een semipubliek karakter door het binnenplein met zijstraten en de poorten die gesloten kunnen worden. Uit de interviews en observaties blijkt dat ook in Le Medi men zowel toe-eigent door gedrag als door objecten. Zo heeft vrijwel iedereen plantenbakken en meubels voor het huis staan binnen de poorten van Le Medi. Uit de interviews blijkt echter dat in tegenstelling tot de gezamenlijke picknicktafels aan de Mathenesserdijk de meubels in de overgangszone van Le Medi niet collectief zijn. Een ander opvallend resultaat in Le Medi is dat in tegenstelling tot de respondenten aan de Mathenesserdijk de respondenten in Le Medi vaker de voorkeur geven aan de eigen privé buitenruimte of bewuster een keuze maken om gebruik te maken van de eigen tuin of overgangszone. Zo geven slechts twee respondenten in Le Medi de voorkeur aan de overgangszone. De achterliggende reden hiervoor wordt in de volgende paragraaf toegelicht.

5.3 Motieven toe-eigening overgangszone

In deze paragraaf wordt ingegaan op de verschillende motieven die de respondenten hebben om de overgangszone toe te eigenen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen fysieke- en sociale leefomgeving.

Fysieke leefomgeving

Huis en tuin

Uit de resultaten blijkt dat de respondenten verschillende redenen hebben waarom en in hoeverre zij de overgangszone toe-eigenen als gevolg van fysieke elementen in de leefomgeving. Zo blijkt een veelvoorkomende reden om gebruik te maken van de overgangszone het gebrek aan een eigen tuin of balkon met gunstige zonligging. Dit geldt met name aan de Mathenesserdijk waar de balkons en tuinen ongunstig zijn gelegen ten opzichte van de zon. Bij Le Medi daarentegen heeft iedereen een eigen terras of tuin welke over het algemeen groter en gunstiger gelegen is ten opzichte van de zon.

Daarnaast speelt ook de inrichting van het huis een rol bij het gebruik maken van de overgangszone. Zo zijn de tuinen aan de Mathenesserdijk alleen via vele trappen te bereiken wat door de respondenten niet als praktisch ervaren wordt, waardoor ze eerder naar de overgangszone trekken. In Le Medi daarentegen zijn enerzijds huizen zoals dat van Asha waar de keuken op de begane grond zit wat zorgt voor meer gebruik van de overgangszone vanwege het gemak. Anderzijds zijn er huizen waar de keuken zich op de eerste verdieping bevindt net

als het dakterras. Voor Hakim en Jasmine is het gemak om het terras te gebruiken naast de privacy waar in de volgende paragraaf verder op ingegaan wordt de belangrijkste reden om minder gebruik te maken van de overgangszone. Een ander resultaat is de trend dat men na verhuizing meestal eerst het huis binnen eigen maakt om dit vervolgens wel of niet door te trekken naar de overgangszone, afhankelijk van de eigen behoefte.

Brede stoepen en Vergroening

Een ander fysiek element dat uitnodigt om gebruik te maken van de overgangszone is een brede stoep. Lieke bewoonster aan de Mathenesserdijk vertelt:

“De buitenruimte aan je eigen huis is minimaal, maar de straat en de stoep zijn dan weer heel groot, de openbare plek is heel groot. We (de burens) hadden zoiets van daar kunnen we misschien wel wat mee doen. Toen hebben we als eerste dat kleine bankje neergezet, plantjes eromheen om het een beetje aan te kleden, gezelliger te maken.”

Uit dit citaat blijkt het belang van groen om de overgangszone aan te kleden. Vergroening door het plaatsen van planten, omdat men groen belangrijk vindt is ook een reden om de overgangszone toe te eigenen. Bovendien kunnen planten bijdragen aan het eigen maken van de overgangszone. Zo zegt Vivianne:

“Een van de eerste dingen die ik heb gedaan toen ik er woonde was van die specie kuipen halen en er heel veel plantjes in zetten om het toch een beetje gezellig te maken en omdat hier geen geveltuin kan. Ik vond dat wel belangrijk om te doen. Het is inderdaad toch een beetje toe-eigenen van dat stukje. Ik dacht ook als je meer plantjes er voor zet kijken mensen niet zo heel erg bij je naar binnen, dus het is ook een beetje privacy.”

Met dit citaat wordt ondersteund dat de respondenten die groen erg belangrijk vinden op zoek gaan naar mogelijkheden om te vergroenen wanneer de mogelijkheden in de grond beperkt zijn. Zo zijn de geveltuinen aan de Mathenesserdijk niet diep omdat er woonruimte onder zit, aangezien de huizen op de dijk staan. Daarnaast worden planten ingezet door verschillende respondenten als middel om privacy te creëren.

In de literatuurstudie lag de focus vooral op toe-eigening door middel van vergroening. Dit blijkt echter door de observatie en interviews maar een van de vele manieren te zijn om de overgangszone toe te eigenen. Het gaat echter niet alleen om het plaatsen van planten, maar ook om het plaatsen van meubels en het sociaal contact dat als gevolg hiervan ontstaat.

Sociale leefomgeving

Sociaal contact

Het toe-eigenen van de overgangszone zorgt enerzijds voor meer sociaal contact omdat men meer tijd doorbrengt in de overgangszone. Dit kan zowel zijn om de planten te verzorgen als door gewoon te zitten in de overgangszone. Anderzijds heeft de overgangszone een aantrekkende werking op de respondenten die open staan voor (onverwachts) sociaal contact. Zo zegt Jan, bewoner aan de Mathenesserdijk: “Het is hier heel positief en dat gaat niet alleen over die planten, maar het gaat er wel over dat je door hier buiten voor de deur te zijn met elkaar leer je elkaar ook beter kennen”. Men leert elkaar dus beter kennen door tijd door te brengen in de overgangszone. Voor Jan, Lieke, Imane, Greet en Piet is het onverwachte sociaal contact ook de reden om gebruik te maken van de overgangszone. Tegelijkertijd geven vrijwel alle respondenten aan dat als zij geen behoefte hebben aan sociaal contact en de rust willen opzoeken dit resulteert in het vermijden van de overgangszone.

Ook het hebben van steeds meer contacten in de wijk draagt volgens Lieke en Jan bij aan het gebruik maken van de overgangszone. Buren leren elkaar kennen en willen contact en ‘samen gezellig buiten kunnen zitten’, waardoor ze ruimte gaan toe-eigenen. Zo blijkt uit de interviews met Vivianne en Lieke dat de picknicktafels aan de Mathenesserdijk het gevolg zijn van verschillende burens die ‘gezellig samen buiten wilden zitten’ voor op straat. Voorheen deden ze dit met zelf meegebrachte stoeltjes, maar de breedte van de stoep en de corona-pandemie inspireerde de burens om gezamenlijk een picknicktafel aan te schaffen. Deze zat al erg snel ‘vol’ waarna meerdere picknicktafels volgden in de straat. In Le Medi zorgt de semipublieke inrichting voor het sociaal contact, aangezien men elkaar veel tegen komt bijvoorbeeld op het binnenplein, voor de deur of in de gezamenlijke garage. Volgens Piet en Greet zorgt de ruimtelijke opzet van Le Medi er ook voor dat het sociaal contact voor de voordeur, in de overgangszone plaats vindt in plaats van achter de voordeur. Tevens wordt de behoefte om toe te eigenen vergroot wanneer burens dit ook doen en er goed contact is met elkaar. Dit resulteert namelijk in sociale druk. Zo zegt Lieke over het plaatsen van een bankje en planten: “We merkten dat andere burens dat ook deden dus toen dachten wij nou dan doen wij dat ook”.

Het sociaal contact dat hierbij ontstaat is voor haar ook belangrijker dan het huis zelf. Zo zegt Lieke: “het huis is voor mij wat meer ondergeschikt dan de mensen waarmee je leeft”. Hier staat echter een groep tegenover waar Peter deel van uit maakt. Zo zegt hij “ik vind het hebben van een fijn huis binnen belangrijker dan dat je stoep is toegeëigend, dat is ook gewoon openbare ruimte. Maar je kan hier toevallig wel gewoon op de stoep zitten en dat doen we”. Uit

deze twee citaten blijkt dat er verschillende perspectieven zijn op toe-eigening en wat wel en geen openbare ruimte is. Zo vindt Lieke dat ze toe-eigent door gebruik te maken van de picknicktafels en ziet Peter het zitten op een meegebrachte stoel in de overgangszone niet als toe-eigenen. De respondenten zijn op te splitsen in twee groepen. Een groep die de overgangszone als openbare ruimte ervaart en mede daardoor minder gebruik maakt van de overgangszone. Anderzijds ziet de helft van de respondenten de overgangszone als verlenging van het huis zien en niet direct als openbare ruimte. Opvallend is ook dat uit de interviews blijkt dat onder andere Paul maar ook Imane niet zo bewust bezig zijn met hoe zij zelf of anderen de overgangszone toe-eigenen. Zo zegt Imane:

“Ik ben niet echt heel erg bezig geweest de afgelopen jaren met hoe iedereen voor de deur het toe-eigent. Dus dan denk ik dat is echt een beetje een kwestie van smaak en privacy willen creëren. Dat zal een beetje een reden zijn waarom mensen doen wat ze willen doen. Voor mijzelf heb ik dat niet, ja maar ik heb ook gewoon mijn jaloezieën helemaal omhoog. Alles open. Ik heb daar zelf niet zo’n moeite mee.”

Privacy

Vooral in de interviews in Le Medi kwam privacy als reden naar voren om minder gebruik te maken van de overgangszone. Zo worden in de overgangszone meubels en plantenbakken gebruikt als afscheiding om privacy te creëren. Volgens Jasmine, Anita en Imane is de inrichting van de overgangszone een weerspiegeling van de persoonlijkheid en smaak van de bewoners en is hierin terug te zien of mensen meer op hun privacy zijn gesteld of niet. De voorkeur voor privacy heeft ook invloed op het gebruik van de overgangszone. Toe-eigening betekent namelijk niet automatisch dat men ook veel tijd in de overgangszone doorbrengt. Zo heeft Anita veel planten voor haar deur staan, maar zit ze nooit in de overgangszone. Ook Latifa heeft een zitje voor het huis waar ze geen gebruik van maakt. De redenen hiervoor zijn dat het eigen dakterras de privacy en rust biedt en daarom zo goed bevalt dat men niet de behoefte heeft om meubels in de overgangszone te plaatsen en daar gebruik van te maken.

Overige factoren

Naast de uit de literatuur te verwachten elementen blijken de respondenten ook andere motieven te hebben voor het toe-eigenen van de overgangszone.

Kinderen

Ten eerste het hebben van kinderen, waardoor men gemakkelijker naar buiten trekt en sneller contact maakt. Kinderen worden bestempeld als “grote factor van verbinding en “reden om

meer naar buiten te trekken”. Dit wordt bevestigd door verschillende respondenten die al in Le Medi woonden voordat ze kinderen kregen, maar ook respondenten waar de kinderen al uit huis zijn. Uit de interviews blijkt dat mensen met kinderen meer gebruik maken van de overgangszone. Daarentegen kiezen respondenten in Le Medi zonder kinderen er soms voor om de overgangszone te vermijden om zo de overlast van de kinderen te beperken.

Corona

Ten tweede blijkt de COVID-19 pandemie een rol te spelen in het toe-eigenen van de overgangszone en het daarmee versterken van de sociale contacten met de burens. Zo trok in coronatijd iedereen aan de Mathenesserdijk naar de overgangszone toe door een gebrek aan eigen fijne buitenruimte. Hierdoor ging men de ruimte nog meer toe-eigen, omdat men een fijne buitenruimte wilde. Dit deed men onder andere door bijvoorbeeld het plaatsen van planten, maar ook door het aanschaffen van de picknicktafels. Ook in Le Medi trok men gedurende de coronapandemie meer naar de overgangszone. Het behoud van de sociale contacten in tijden van corona werd ook in Le Medi zeer positief ervaren, wat met name te danken is aan de ruimtelijke inrichting en het plein dat de kinderen aantrekt.

Kartrekkers

Ten derde blijkt uit de interviews aan de Mathenesserdijk en de Albrecht Engelmanstraat het belang van kartrekkers in de straat om op grotere schaal toe te eigenen. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van subsidies. Zo zijn aan de Mathenesserdijk verschillende portieken waar bewoners subsidies aanvragen voor onder meer het onderhoud van de boomspiegels en geveltuinen. Daarnaast zijn er portieken waar bewoners zelf geld bij elkaar leggen om de overgangszone te onderhouden. De voornaamste reden om geen gebruik te maken van subsidie aanvragen is dat men dit te veel werk acht en men zelf beschikt over voldoende geld. Bewoners die wel gebruik maken van subsidieregelingen geven echter aan dat dit eenvoudig is en het bedrag voldoende is om activiteiten te organiseren en of planten te kopen. Bovendien geven zij aan dat ze niet alles hadden kunnen doen zonder subsidie. Het samen aanvragen van de subsidies en het vervolgens gezamenlijk werken aan de overgangszone zorgt voor meer sociaal contact en verbinding wat het thuisgevoel van bewoners versterkt.

5.3 Thuisgevoel

Uit de interviews blijkt dat alle respondenten zich thuis voelen in hun woning. Opvallend is dat er een verschil is tussen mensen die zich met name in hun straat thuis voelen en mensen die zich in de gehele wijk of zelfs in heel Rotterdam West thuis voelen.

Wijk en straat

Wanneer men zich thuis voelt in de gehele wijk of heel West, is dit verbonden aan de woonhistorie van de respondent. Doordat men bijvoorbeeld is opgegroeid in BoTu voelt dit als thuis. Zo geeft Hakim - geboren en getogen in BoTu - aan dat hij zich thuis voelt door de dynamiek en diversiteit van de stad. Daarom heeft hij specifiek gekozen voor de stad, binnen Rotterdam voor West en omdat hij in een ruime woning wilde wonen met zijn kinderen koos hij voor Le Medi. Niet alle respondenten voelen zich echter thuis in heel Rotterdam West of BoTu. De keuze voor de woning is daarom ook niet altijd verbonden aan de wijk. Zo wordt gezegd “het was een wijk waar je niet dood gevonden wilde worden” en dat de drugsdealers regelmatig buiten de poorten van Le Medi gezien worden. Dit leidt tot een afname van thuisgevoelens van de respondenten buiten de eigen straat. Dit resulteert in een onderscheid tussen mensen die zich in de gehele wijk of alleen in de straat thuis voelen. De mensen die zich thuis voelen in de straat en niet in de gehele wijk geven aan dat dit het gevolg is van de mensen in de straat. Voor hen zorgt het sociaal contact ervoor dat ze zich thuis voelen. De overgangszone is voor deze groep respondenten daarom extra belangrijk, aangezien hier de sociale interactie ontstaat.

De overgangszone

Door deze sociale interactie wordt het thuisgevoel van bewoners buiten de woning versterkt. Waar het in de wijk met name gaat om publieke familiariteit doordat men elkaar herkent en dit een vorm van thuisgevoel oproept, gaan de sociale contacten in de overgangszone verder. Hier leert men de burens namelijk beter kennen. Dit is een gevolg van toe-eigening van de overgangszone, maar ontstaat ook door de gezamenlijke activiteiten die daar plaats vinden zoals de onderhoudsdagen. Deze lopen vaak uit op een borrel of gezamenlijk diner wat zorgt voor meer verbinding tussen de burens, wat positief bijdraagt aan het thuisgevoel. Toe-eigening resulteert dus met name in contact tussen de burens, omdat men elkaar tegen komt, groet en gesprekken aangaat. Het beter leren kennen van de burens gaat in sommige gevallen ook over in vriendschap, wanneer men dezelfde normen, waarden en interesses deelt. Uit de interviews blijkt wel dat men geluk heeft dat ze een goede band hebben met de burens, ‘aangezien je je eigen burens niet uitkiest’. Verschillende respondenten halen aan dat ze het bijzonder vinden dat ze zoveel burens kennen en er zelfs vriendschappen ontstaan. Niet alle respondenten hebben echter een hechte band met de burens. Zo blijkt uit de interviews dat alle respondenten hun burens kennen, maar de intensiteit van het contact afhangt van de band met de burens, maar ook de

behoefte die men zelf heeft aan sociaal contact met de burens. Een goede band met de burens draagt echter wel bij aan het gebruik maken van de overgangszone.

Overige bijdragen

Een ander opvallend resultaat uit de interviews is dat respondenten bepaalde aspecten aanhalen die bijdragen aan hun thuisgevoel, welke niet zijn meegenomen in het literatuuronderzoek. Zo maakten met name de respondenten in Le Medi de koppeling naar de mix van winkels en andere voorzieningen in de nabijheid als bijdrage aan het thuisgevoel. Ook het onafhankelijk zijn van de auto als gevolg hiervan draagt bij aan het thuisgevoel van bijvoorbeeld Asha en Latifa. Ten derde het feit dat Le Medi autovrij is en daardoor rust, veiligheid en een prettig gevoel oproept wat bijdraagt aan thuisgevoel. Ondanks dat de focus lag in de interviews op de bijdrage aan thuisgevoel zijn ook enkele zaken benoemd die afbraak doen aan thuisgevoel van de respondenten. Met name afval op straat, verkeersoverlast, drugsoverlast, spelende kinderen en een mindere band met de burens doen afbraak aan thuisgevoelens.

6. Conclusie

In dit hoofdstuk worden conclusies getrokken, waarbij antwoord wordt gegeven op de hoofden deelvragen.

6.1 Meer dan vergroening

Om antwoord te geven op de hoofdvraag: “Op welke manier draagt de toe-eigening door middel van vergroening in de overgangszone bij aan het thuisgevoel van bewoners?” is kwalitatief onderzoek gedaan op twee locaties in de Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken. Hieruit blijkt dat vergroening vaak een relatief gemakkelijk startpunt is om de overgangszone toe te eigenen, maar dat toe-eigening verder gaat dan vergroening alleen. Geconcludeerd wordt dat overeenkomend met de literatuur onderscheid gemaakt kan worden in toe-eigening door middel van objecten en gedrag (van Eijk, 2015). Het plaatsen van de objecten draagt inderdaad bij aan het personaliseren van de overgangszone, waarbij de emotionele behoefte vervuld wordt, waardoor toe-eigening kan bijdragen aan het thuisgevoel. Daarnaast stimuleren burens elkaar via sociale druk om de overgangszone toe te eigenen, bijvoorbeeld door het plaatsen van planten. Toe-eigening op zichzelf gaat over hoe bewoners de ruimte en straat ervaren. Deze ervaring van de ruimte en straat draagt echter niet bij aan het thuisgevoel, omdat de sociale interactie ontbreekt die tot thuisgevoelens leidt. Wanneer men elkaar tegen komt in de overgangszone leert men elkaar namelijk beter kennen want resulteert in een veilig gevoel dat bijdraagt aan het thuisgevoel van de bewoners in de straat. Dit onderzoek bevestigt hiermee de in de literatuur terugkomende splitsing in fysieke- en sociale hechting voor het thuisgevoel (Keith & Pile, 1993; Moulay et al., 2018; Reymond et al., 2010; Van der Graaf & Duyvendack, 2009), maar benadrukt het belang van de sociale hechting.

6.2 Motieven toe-eigening

Betreffende toe-eigening van de overgangszone kunnen twee type mensen onderscheiden worden. Enerzijds is er het type dat het fijn vindt om tijd door te brengen in de openbare publieke ruimte en daarbij geniet van het (onverwachte) contact en daardoor veel gebruik maakt van de overgangszone wat bijdraagt aan het thuisgevoel. Anderzijds zijn er bewoners die de voorkeur geven aan de eigen tuin of balkon in verband met de rust en privacy. Ondanks deze voorkeur hebben alle respondenten de overgangszone wel toegeëigend, vaak omdat ze het plaatsen van planten en het hiermee eigen maken van de ruimte voor het huis wel belangrijk vinden. Toe-eigening wil dus niet zeggen dat men ook tijd doorbrengt in de overgangszone. Dit is echter wel cruciaal voor het ontstaan van sociale contacten in de overgangszone, wat het meest bijdraagt aan het thuisgevoel.

Geconcludeerd wordt dat naast de indeling van de twee type mensen het gebrek aan een eigen toegankelijke en gunstig op de zon gelegen buitenruimte het belangrijkste motief is voor toe-eigening van de overgangszone. Dit wordt versterkt wanneer men graag buiten tijd doorbrengt en kinderen heeft, aangezien kinderen helpen bij het leggen van contact. De eigen buitenruimte en kinderen zijn niet ter sprake gekomen tijdens de literatuurstudie, waardoor deze uitkomsten een aanvulling zijn op de literatuur. In Le Medi lijken kinderen belangrijker te zijn voor het gebruik maken van de overgangszone dan aan de Mathenesserdijk. Een mogelijke verklaring hiervoor is de gesloten opbouw van Le Medi welke stimuleert om naar buien te gaan. De literatuur schiepte de verwachting dat men zich in een openbare straat zoals de Mathenesserdijk meer bezwaard zou voelen om gebruik te maken van de overgangszone en dus wellicht ook in mindere mate toe-eigent dan in het semipublieke Le Medi. Het tegendeel bleek echter waar, aangezien aan de Mathenesserdijk vrijwel alle respondenten de voorkeur gaven aan de overgangszone in plaats van de eigen tuin of balkon. In Le Medi daarentegen is de voorkeur verdeeld. Omdat de balkons en tuinen aan de Mathenesserdijk minder naar wens zijn dan in Le Medi, is dit een verklaring voor het feit dat aan de Mathenesserdijk de voorkeur wordt gegeven aan de overgangszone, mede door de uitnodigende brede stoep. In Le Medi maakt men de keuze voor de overgangszone echter bewuster. Men kiest voor de overgangszone als men op dat moment open staat voor publiekelijke sociale interactie. Wanneer men behoefte heeft aan rust en privacy kiest men echter voor het eigen terras.

6.3 Thuisgevoelens

Overeenkomend met Rohmer (2016) vindt de meeste sociale interactie in de buurt inderdaad plaats in de overgangszone. Wanneer men toe-eigent is er namelijk meer contact, omdat men meer tijd in de overgangszone doorbrengt. Geconcludeerd wordt dat overeenkomsten van belang zijn voor het sociaal contact, wat aansluit bij de theorie van Dekker et al. (2016). Mensen voelen zich namelijk minder thuis als ze veel van de burens verschillen. Uit de resultaten wordt geconcludeerd dat men zich op verschillende niveaus thuis kan voelen in de wijk waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen de wijk en de straat. Op basis van de theorie van Granovetter (1973) en Streffers et al. (2018) werd verwacht dat de zwakke banden een grotere rol zouden spelen dan de sterke banden voor het thuisgevoel in de overgangszone. Geconcludeerd wordt dat op wijkniveau de zwakke banden inderdaad belangrijker zijn, aangezien deze zorgen voor publieke familiariteit. Op straatniveau en in de overgangszone zijn echter de sterke banden belangrijker voor het thuisgevoel, omdat een goede band met de burens zorgt voor

vertrouwdheid en veiligheid. Dit komt overeen met de theorie van Daverveld (2007) dat de mate van verbondenheid met de sociale omgeving de grootste invloed heeft op het thuisgevoel.

7. Discussie

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op de bijdrage van dit onderzoek gevolgd door de tekortkomingen en de mogelijkheden voor vervolgonderzoek.

7.1 Bijdrage

Thuisgevoel is een sociaal construct, een gevoel en daardoor altijd in verandering en voor iedereen verschillend, waardoor thuisgevoel lastig te definiëren is. Dit maakt ook dat wetenschappelijk onderzoek naar thuisgevoel schaars is (Bulten et al., 2017; Francis et al., 2012; Gemeente Rotterdam, 2021). Bovendien krijgt de emotionele binding met plekken recentelijk pas aandacht in de wetenschap (Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Deze studie vormt daarom een toevoeging aan de wetenschappelijke literatuur over thuisgevoel. Daarnaast draagt dit onderzoek bij aan diepgang betreffende het concept toe-eigening en de motieven die hierachter liggen. Hierbij is zowel de link gemaakt met vergroening als naar het thuisgevoel van bewoners, welke mist in de literatuur (Bulten et al., 2017). Daardoor draagt dit onderzoek bij aan het in kaart brengen van de relaties tussen toe-eigening, vergroening en thuisgevoel. Daarnaast draagt dit onderzoek bij aan het maatschappelijk debat over thuisgevoel, omdat het gesprek hierover is aangegaan met de respondenten. Hierdoor kunnen de belangrijkste bijdragen voor het thuisgevoel van bewoners in de overgangszone in kaart gebracht worden en kan beleid hierop inspelen. Anderzijds laat dit onderzoek de stem van bewoners horen en blijkt hoe zij initiatief kunnen nemen en welke mogelijkheden er zijn om de overgangszone toe te eigenen en wat dit hen kan opleveren.

7.2 Beperkingen

Thuisgevoel is dus lastig te beschrijven voor de meeste mensen, waardoor dit beperkingen had voor de interviews. De invloed van de overgangszone en wat dit doet voor het thuisgevoel van respondenten was namelijk niet altijd even makkelijk te beschrijven. Respondenten kijken namelijk niet naar de ruimte om hen heen als gescheiden ruimten, maar bijvoorbeeld gewoon naar de gehele straat of wijk. Inzoomen op de betekenis van de overgangszone voor het thuisgevoel was daarom ook moeilijk te verwoorden. De afbraak van thuisgevoel daarentegen was makkelijker te beargumenteren voor de respondenten. Verder bleek al na het eerste interview dat men niet zozeer over vergroening alleen praat, maar dat toe-eigening veel verder gaat dan alleen vergroenen. Dit zorgde er ook voor dat de gesprekken niet zo zeer meer over vergroening alleen gingen maar er steeds meer zaken bij het onderzoek betrokken werden. Meer factoren bleken dan ook van invloed dan op basis van de literatuur verwacht werd.

Een andere beperking van dit onderzoek is dat de kleine schaal van deze studie het niet

mogelijk maakt om conclusies te trekken op groter schaalniveau. Bovendien zijn de Mathenesserdijk en Le Medi bovenmodale straten in een aandachtswijk, waardoor de resultaten niet gegeneraliseerd kunnen worden naar de gehele wijk of heel Rotterdam. Zo wordt door de respondenten de Mathenesserdijk “het gouden randje van de wijk” genoemd en wordt Le Medi als “een enclave in de getto” beschreven. De armoede in BoTu (Gemeente Rotterdam, z.d.) is mogelijk een reden voor de mindere mate van toe-eigening in de rest van de wijk, ondanks de ruimtelijke potentie in bepaalde straten. Dit is te verklaren door een gebrek aan informatie over wat wel en niet mag, zoals het aanleggen van geveltuinen. Daarbij weet ook niet iedereen de weg naar subsidies, welke wel gewenst zijn in een sociaaleconomisch zwakke wijk zoals BoTu. In tegenstelling tot de meeste bewoners van de Mathenesserdijk en Le Medi heeft niet iedereen in BoTu de mogelijkheid om geld te investeren voor het toe-eigenen van de overgangszone. Daarbij blijkt uit de interviews dat er een verschil is in toe-eigening van de overgangszone tussen huurders en kopers. Wanneer iemand gekocht heeft, ziet men de overgangszone sneller als eigen bezit, wat zorgt voor toe-eigening. Om dit te bevestigen is echter vervolgonderzoek nodig.

7.3 Vervolgonderzoek

Vervolgonderzoek kan zich daarom bewuster richten op het verschil tussen kopers en huurders en de mate van toe-eigening van de overgangszone. Zo kan in kaart gebracht worden of en waarom hier verschillen in bestaan. Bovendien is in dit onderzoek alleen in gesprek gegaan met mensen die toe-eigenen. Dit heeft als gevolg dat de inzichten die momenteel zijn opgedaan over de reden dat men niet toe-eigent niet komen van mensen die zelf niet toe-eigenen maar een weerspiegeling zijn van de ideeën van de respondenten die wel toe-eigenen. Om zowel de motieven en mogelijke obstakels voor toe-eigening beter in kaart te brengen is het van belang om bij vervolgonderzoek zowel mensen die wel als niet toe-eigenen te spreken. Daarmee kan voortgeborduurd worden op de motieven die in deze studie zijn opgedaan om wel toe te eigenen. Daarnaast kan door middel van vervolgonderzoek ingespeeld worden op zaken die bewoners helpen bij het toe-eigenen van de overgangszone. Verder zorgt vervolgonderzoek voor meer inzicht in de samenhang tussen de verschillende concepten.

Bibliografie

- Blokland, T. (2017). Public familiarity. *In community as urban practice*, 126-136.
- Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Amsterdam, Nederland: Boom Lemma uitgevers.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods (4e ed)*. New York, Verenigde Staten: Oxford University Press Inc.
- Bulten, E.M., Hardenbol, M., Harmsen, M., Kok, J., Leenaers, F., Spanier, H., & van Wylick, L. (2017). *OASE IN DE STAD. Groene buurtinitiatieven en de waarden van groen in Amsterdam-Oost*. Geraadpleegd op 10 maart 2021. Verkregen van https://www.wur.nl/upload_mm/d/3/5/f3529736-a13c-42a1-97d5-1798f8988e85_Rapport%20Oases%20in%20de%20stad_LR.pdf.
- Costa, D.L., Kahn, K.E. (2003). Civic engagement and community heterogeneity: An economist's perspective. *Perspectives on Politics* 1(1), 103–111.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2016). *Qualitative Inquiry and Research Design*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Cuba, L., & Hummon, D. M. (1993). A place to call home: Identification with dwelling, community, and region. *Sociological quarterly*, 34(1), 111-131.
- Daverveld, S. (2007). Thuisgevoel en onderlinge verbondenheid. *AGORA Magazine*, 23(2).
- Dekker, A., Graaf, Y., van der Ham, S., & de Zeeuw, S. (2016). *Thuismakers collectief: Eindverslag pilot 'mijn Homerusbuurt'. Deel 1 onderzoeksresultaten*.
- Duyvendak, J. W., & Wekker, F. (2015). *Thuis in de openbare ruimte? Over vreemden, vrienden en het belang van amicaliteit*. Platform31. Geraadpleegd op 9 februari. Verkregen van https://www.platform31.nl/uploads/media_item/media_item/37/45/Essay_Thuis_in_de_openbare_ruimte-1424180382.pdf.
- Francis, J., Giles-Corti, B., Wood, L., & Knuijman, M. (2012). Creating sense of community: the role of public space. *Journal of environmental psychology* 32, 401-409. Doi: 10.1016/j.envp.2012.07.002.
- Gans, H. J. (1982). *Urban villagers: Group and class in the life of Italian-Americans*. Simon and Schuster.
- Gemeente Rotterdam. (2018). *Veerkrachtig Bospolder-Tussendijken 2028*. Geraadpleegd op 7 februari 2022, verkregen van <https://bospoldertussendijken.nl/>.
- Gemeente Rotterdam. (2021). *De groenblauwe groeidiamant. Inzicht in de meerwaarde van*

- groen en blauw in de stad*. Verkregen op 10 maart 2021. Verkregen van <https://edepot.wur.nl/546173>.
- Gemeente Rotterdam. (z.d.). *Bospolder-Tussendijken. Voelbare diversiteit en dynamiek*. Geraadpleegd op 7 februari 2022, verkregen van <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/bospolder>.
- Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology* 78, 1360-80. Geraadpleegd op 17 februari. Verkregen van <http://www.jstor.org/stable/2776392>.
- Jacobs, J. (2016). *The death and life of great American cities*. Vintage.
- Jorgensen, B.S., & Stedman, R.C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of environmental psychology*, 21(3), 233-248. Doi: 10.1006/jevvp.2001.0226
- Kawachi, I., & Berkman, L. (2000). Social cohesion, social capital, and health. *Social epidemiology*, 174-190. Doi: 10.1093/med/9780195377903.003.0008
- Keith, M., & Pile, S. (1993). *Place and the politics of identity*. London: Routledge.
- Ketner, M., & Verbrugge, F. (2021). *Een groene stad voor, met en door bewoners*. Verkregen op 10 maart 2021. Verkregen van <https://www.stad-en-groen.nl/article/35544/een-groene-stad-voor-met-en-door-bewoners>.
- Kim, Y. C., & Ball-Rokeach, S. J. (2006). Community storytelling network, neighborhood context, and civic engagement: A multilevel approach. *Human Communication Research*, 32(4), 411-439.
- Lupi, T. (2008). *Buiten wonen in de stad: de 'maakbaarheid' van IJburg*. Amsterdam University Press.
- Maas, J., Groenewegen, P., Verheij, R., De Vries, S., & van den Berg, A. (2005). *Vitamine G: effecten van een groene omgeving op gezondheid, welzijn en sociale veiligheid*. NIVEL. Geraadpleegd op 7 maart 2021. Verkregen van <https://research.wur.nl/en/publications/vitamine-g-effecten-van-een-groene-omgeving-op-gezondheid-welzijn>.
- Manzo, L. C. (2005). For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, 25(1), 67e86. Doi: 10.1016/j.jenvp.2005.01.002
- Minkman, E., Visser, V., van Popering-Verkerk, J., & van Buuren, A. (2020). *Op zoek naar de energie van Rotterdam. Lerend op weg in de gebiedsaanpakken aardgasvrij Rotterdam*. Kenniswerkplaats Leefbare Wijken.
- Moulay, A., Ujang, N., Maulan, S., & Ismail, S. (2018). Understanding the process of parks' attachment: interrelation between place attachment, behavioural tendencies, and the use

- of public space. *City, culture and society* 14, 28-36. Doi: 10.1016/j.ces.2017.12.002
- Putnam, R. D. (2007). E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian political studies*, 30(2), 137-174.
- Raymond, C. M., Brown, G., & weber, D. (2010). The measurement of place attachment: personal, community and environmental connections. *Journal of environmental psychology* 30, 422-434. Doi: 10.1016/j.jenvp.2010.08.002
- Rohmer, M. (2016). Embedding buildings. *In the city at eye level*. Geraadpleegd op 24 februari. Verkregen van <https://thecityateyelevel.com/stories/embedding-buildings/>.
- Stedman, R., C. (2003). Is It Really Just a Social Construction?: The Contribution of the Physical Environment to Sense of Place. *Society and natural resources* 16, 671-685. Doi: 10.1080/08941920390217627
- Stelzner, K., & Watson, J. (2009). *European Green City Index: Assessing the Environmental Impact of Europe's Major Cities*. Siemens. Geraadpleegd op 28 februari 2021. Verkregen van <https://assets.new.siemens.com/siemens/assets/api/uuid:fddc99e7-5907-49aa-92c4-610c0801659e/european-green-city-index.pdf>.
- Streffers, A., Nio, I., & Suurenbroek, F. (2018). *Mijn straat. Een onderzoek naar de toe-eigening van de woonstraat in Amsterdam Nieuw-West*. Geraadpleegd op 24 februari. Verkregen van <https://research.hva.nl/en/publications/mijn-straat-een-onderzoek-naar-de-toe-eigening-van-de-woonstraat->.
- Suttles, G. D. (1968). *The social order of the slum: Ethnicity and territory in the inner city*. University of Chicago Press.
- Swanwick, C., Dunnett, N., & Woolley, H. (2003). Nature, role and value of green space in towns and cities: An overview. *Built environment*, 29(2), 94-106. Geraadpleegd op 7 februari. Verkregen van <http://www.jstor.org/stable/23288809>.
- Van der Graaf, P. & Duyvendak, J. W. (2009). Thuisvoelen in stedelijke vernieuwing. *Sociologie*, 5(2), 261-276. Geraadpleegd op 9 februari. Verkregen van <https://www.jwduyvendak.nl/wp-content/uploads/2015/07/graaf-duyvendak-thuisvoelen-in-stedelijke-vernieuwing.pdf>.
- Van der Ham, S., & Van Ulden, E. (2016). Hybrid zones make streets personal. *In the city at eye level*. Geraadpleegd op 24 februari. Verkregen van <https://thecityateyelevel.com/stories/embedding-buildings/>.
- Van Dorst, M. (2012). Liveability. In Van Bueren et al, *Sustainable Urban Environments; An Ecosystem Approach*.
- Van Eijk, G. (2015). Contact en herkenning. De stoep in stadssociologisch perspectief. In

- Ulden, E. V., Heussen, D., & Ham, S. van der, *De stoep. Ontmoetingen tussen huis en straat* (123-140). Nai010 uitgevers.
- Van Ulden, E., Heussen, D., & Van der Ham, S. (2015). *De Stoep: Ontmoetingen tussen huis en straat*. Rotterdam: NAI Bookseller.
- Wilson, W. J. (2012). *The truly disadvantaged: The inner city, the underclass, and public policy*. University of Chicago Press.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. *American journal of sociology*, 44(1), 1-24.

Bijlage 1: Operationalisering

In deze bijlage staat de operationalisering van de kernconcepten van dit onderzoek, welke hebben bijgedragen aan het opstellen van de vragen voor de semigestructureerde interviews. Hierbij is gebruik gemaakt van eerder onderzoek, omdat de betrouwbaarheid hiervan al is bevestigd. Zo is thuisgevoel geoperationaliseerd aan de hand van De Graaf en Duyvendak (2009). Zij maken onderscheid tussen de fysieke- en sociale buurthechting. Daarnaast worden de concepten van *place attachment* van Raymond, Brown en Weber (2010) gebruikt als uitgangspunt. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen het persoonlijk, de *place identity* en *place dependence* en de community, de sociale binding en de omgeving, de natuurlijke binding. Daarnaast is toe-eigening een van de kernconcepten. Deze bestaat uit vergroening als manier van toe-eigening en focust zich op de overgangszone, welke kan worden toegeëigend door middel van gedrag of objecten. Het operationaliseringsschema is gebruikt bij het opstellen van de topiclist, waarna de vragen zijn gestructureerd en samengevoegd tot de uiteindelijke interviewgide, welke is opgenomen in bijlage 2.

Tabel 1: Operationalisering theoretische concepten naar interviewvragen

Concept	Variabelen	Indicatoren	Vraag
Thuisgevoel	<i>Buurthechting</i>	Sociale buurthechting: Hechting aan de buurt	<ul style="list-style-type: none"> In welke mate voelt u zich actief betrokken bij wat er in uw buurt gebeurt? Ik heb veel contact met mijn directe buren Ik heb veel contact met andere buurtbewoners
		Fysieke buurthechting: Hechting aan plekken in de buurt	<ul style="list-style-type: none"> Hoeveel jaar woont u al op dit adres? Bent u de eigenaar of huurder van de woning? Wilt u binnen twee jaar verhuizen?
	<i>Place attachment</i> De band tussen personen (emotie) en de fysieke plek	<i>Place identity</i> (persoonlijk, emotioneel en symbolisch)	<ul style="list-style-type: none"> Welke betekenis heeft de straat waar u in woont? (emotionele of symbolische waarden of functie?)
		<i>Place dependence</i> (persoonlijk, functie van de plek)	
		Sociale binding: sterke en zwakke banden (community)	<ul style="list-style-type: none"> Wonen uw vrienden met name in de wijk of erbuiten?

			<ul style="list-style-type: none"> • Hoeveel goede contacten heeft u in de wijk? • Begroet u mensen op straat? Wat betekent dit voor u? • Heeft u het gevoel dat u erbij hoort in de buurt? (<i>belongingness</i>)
		Natuurlijke binding (omgeving)	<ul style="list-style-type: none"> • Voelt u zich verbonden met de natuur? • Maakt u gebruik van groenvoorzieningen?
Toe-eigening Raakt de wederkerige relatie tussen de mens en zijn omgeving. Kan door gedrag of het plaatsen van objecten in de overgangszone, waarmee men de ruimte eigen maakt/claimt	<i>Overgangszone</i> De overgang van publieke naar privé ruimte	Vergroening: Een manier van toe-eigening	<ul style="list-style-type: none"> • In wat voor woning woont u? (huis, bovenwoning, portiekflat etc.) • Hoe ziet de openbare ruimte voor uw huis eruit? • Is deze groen? Wat vindt u daarvan?
	<i>Overgangszone</i>	Gedrag	<ul style="list-style-type: none"> • Maakt u gebruik van de openbare ruimte voor uw huis? Waarom? Hoe? Welk gevoel krijgt u hierbij?
		Objecten	

Bijlage 2: Interviewgide

Topic	To do	Duur
Welkom, introductie, voorstellen	Respondent bedanken voor het meedoen, jezelf voorstellen, introduceren waarom je dit onderzoek doet en toestemming vragen voor het opnemen en gebruiken van de antwoorden van de respondent (anoniem)	3 min.
Opzet	<p><u>Doel interview:</u> in kaart brengen welke gevoelens en ervaringen mensen hebben bij het eigen maken en vergroenen van de stoep voor hun woning en wat dit doet ten aanzien van het thuisgevoel.</p> <p><u>Opzet interview uitleggen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Introductie onderzoeker en respondent (relatie tot de wijk) ○ Ervaringen en gevoelens bij het vergroenen van de stoep/straat en het gebruik van de stoep voor het huis ○ Sociale contacten in de wijk 	3 min.
Intro/ buurthechting	<p>Zou u om te beginnen u zelf voor willen stellen en u link met Bospolder Tussendijken?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Woonsituatie, waarom en hoe is iemand in BoTu beland ○ Voelt u zich thuis in uw huis? In uw straat? En in uw buurt? Waarom wel/niet? Wat draagt eraan bij? Doet eraan af? ○ Heeft u plannen om te verhuizen? <p>Nu ik een beter beeld heb over uw ervaringen in de wijk wil ik graag de koppeling maken naar het vergroenen van de straten.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bent u ooit betrokken geweest bij projecten in de straat/wijk waar bijvoorbeeld meer groen werd geplant <ul style="list-style-type: none"> ○ Was dit bij u in de straat, voor de deur etc.? ○ Door wie werd dit geïnitieerd? ○ Wat vond u hiervan? 	5 min.
Overgangszone/ stoep	<p>Gekeken naar de ruimte voor uw eigen woning:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoe zou u de ruimte voor uw huis, de stoep beschrijven? <ul style="list-style-type: none"> ○ Is deze groen? Wat vindt u hiervan? Wat voor belang heeft groen voor u? Verschil meegeholpen of niet? 	10 min

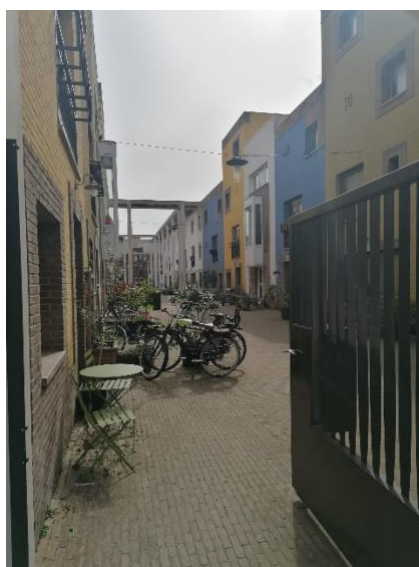
	<ul style="list-style-type: none"> ● Waarom maakt u gebruik van de ruimte voor uw huis? <ul style="list-style-type: none"> ○ Op welke manier, hoe vaak → gedrag/ objecten ○ Wat levert u dat persoonlijk op? → sociaal contact, Meer thuisgevoel ○ Verschilt dit van de andere mensen in de straat? ○ Waarom verschilt dit volgens u? Kunt u hier een voorbeeld bij geven? ○ Geeft u de voorkeur aan de overgangszone of de eigen (privé) tuin/buitenruimte om tijd in door te brengen? 	
Sociale buurthechting	<p>Dan wil ik nu graag nog even verder inzoomen op het contact in de straat/buurt.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Hoe omschrijft u het contact in de straat/buurt? <ul style="list-style-type: none"> ○ Heeft u zelf contacten in de buurt? ○ Waar vinden deze contacten plaats? ○ Kunt u hier voorbeelden van geven? ○ Wat vindt u hiervan? ○ Zijn deze contacten vooral met straatgenoten of daar buiten? Vrienden? ○ <i>Verschillen de contacten in de buurt met die voor de deur?</i> ● Kunt u uw connectie met andere mensen in de buurt beschrijven? <ul style="list-style-type: none"> ○ Groet/ herkent u mensen op straat? Wat betekent dit voor u? ○ Voelt u zich actief betrokken bij wat er in de straat of buurt gebeurt? waaruit blijkt dit? Voelt het hierdoor alsof u erbij hoort? ● Wat is de invloed van dit contact in de straat/buurt op uw thuis gevoel? <ul style="list-style-type: none"> ○ Welke contacten, waar vinden deze plaats? ○ Kunt u hier een voorbeeld bij geven 	10 min
W.v.t.t.k.	<ul style="list-style-type: none"> ● Heeft u nog iets waarvan u denkt: dit wil ik nog kwijt, of ik zou hier in andere interviews nog naar vragen? ● Zijn er nog andere mensen in de <i>straat</i> waar ik naar uw mening echt mee moet spreken over dit onderwerp? Kunt u me hiermee in contact brengen? 	?
Afsluiting	<ul style="list-style-type: none"> ● De respondent bedanken, opname stoppen en vragen of hij/zij op de hoogte gehouden wil worden van de uitkomsten van het onderzoek 	2 min.

Bijlage 3: Sfeerimpressies straten

Mathenesserdijk:

Le Medi:

Bijlage 4: Privacy- en ethiek verklaring

PART I: GENERAL INFORMATION

Project title:	De bijdrage aan het thuisgevoel van bewoners door middel toe-eigenen door vergroening. Een casus in de wijk Bospolder Tussendijken.
Name, email of student:	Amber Slegers, 579742as@eur.nl
Name, email of supervisor:	Sander van der Ham, sander@thuismakerscollectief.nl
Start date and duration:	07-02-2022, 19 weken
Is the research study conducted within DPAS:	NO
If 'NO': at or for what institute or organization will the study be conducted? (e.g. internship organization):	Veldacademie

PART II: HUMAN SUBJECTS

1. Does your research involve human participants.	YES
<i>If 'YES': does the study involve medical or physical research?</i>	NO
2. Does your research involve field observations without manipulations that will not involve identification of participants	YES

PART III: PARTICIPANTS

1. Will information about the nature of the study and about what participants can expect during the study be withheld from them?	NO
2. Will any of the participants not be asked for verbal or written 'informed consent,' whereby they agree to participate in the study?	NO
3. Will information about the possibility to discontinue the participation at any time be withheld from participants?	NO
4. Will the study involve actively deceiving the participants?	NO

<i>Note: almost all research studies involve some kind of deception of participants. Try to think about what types of deception are ethical or non-ethical (e.g. purpose of the study is not told, coercion is exerted on participants, giving participants the feeling that they harm other people by making certain decisions, etc.).</i>	
5. Does the study involve the risk of causing psychological stress or negative emotions beyond those normally encountered by participants?	NO
6. Will information be collected about special categories of data, as defined by the GDPR (e.g. racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, trade union membership, genetic data, biometric data for the purpose of uniquely identifying a person, data concerning mental or physical health, data concerning a person's sex life or sexual orientation)?	NO
7. Will the study involve the participation of minors (<18 years old) or other groups that cannot give consent?	NO
8. Is the health and/or safety of participants at risk during the study?	NO
9. Can participants be identified by the study results or can the confidentiality of the participants' identity not be ensured?	NO
10. Are there any other possible ethical issues with regard to this study?	NO

PART IV: SAMPLE

Where will you collect or obtain your data?	In de wijk Bospolder-Tussendijken in Rotterdam.
What is the (anticipated) size of your sample?	Het streven is om tussen de 10-15 diepte-interviews af te nemen
What is the size of the population from which you will sample?	De wijken samen hebben ongeveer 14.500 inwoners

PART V: DATA STORAGE AND BACKUP

Where and when will you store your data in the short term, after acquisition?	Gedurende het onderzoek worden de data opgeslagen op de beveiligde laptop van de onderzoeker. Daarnaast wordt een back-up gemaakt op een externe harde schijf.
Who is responsible for the immediate day-to-day management, storage and backup of the data arising from your research?	De onderzoeker is hier gedurende het onderzoek zelf verantwoordelijk voor.

How (frequently) will you back-up your research data for short-term data security?	Gedurende het onderzoek worden de data gelijk na wijzigingen opgeslagen en wordt ook meteen een back op gemaakt om te voorkomen dat data verloren gaat.
In case of collecting personal data how will you anonymize the data?	Door middel van pseudoniemen zal de data die verzameld is niet terug te leiden zijn naar de respondent. De lijst met pseudoniemen en de daadwerkelijke namen is alleen in handen van de onderzoeker en beveiligd opgeslagen.

PART VI: SIGNATURE

Please note that it is your responsibility to follow the ethical guidelines in the conduct of your study. This includes providing information to participants about the study and ensuring confidentiality in storage and use of personal data. Treat participants respectfully, be on time at appointments, call participants when they have signed up for your study and fulfil promises made to participants.

Furthermore, it is your responsibility that data are authentic, of high quality and properly stored. The principle is always that the supervisor (or strictly speaking the Erasmus University Rotterdam) remains owner of the data, and that the student should therefore hand over all data to the supervisor.

Hereby I declare that the study will be conducted in accordance with the ethical guidelines of the Department of Public Administration and Sociology at Erasmus University Rotterdam. I have answered the questions truthfully.

Name student: Amber Slegers 	Name (EUR) supervisor: Sander van der Ham
Date: 15-03-2022	Date: 16-03-2022

Bijlage 5: Respondenten overzicht

Nummer	Pseudoniem	Straat	(eigen) Tuin/ balkon	Voorkeur
1	Truus en Henk	Albregt Engelmanstraat	Ja, tuin en verhoogd terras	Tuin
2	Els	Mathenesserdijk	Ja, tuin	Voor
3	Lieke	Mathenesserdijk	Ja, balkon achter	Voor
4	Jan	Mathenesserdijk	Ja, tuin	Voor
5	Esmee	Mathenesserdijk	Ja, balkon achter	Voor
6	Vivianne	Mathenesserdijk	Nee	Voor
7	Peter	Mathenesserdijk	Ja, zowel voor als achter een balkon	Balkon
8	Imane	Le Medi	Eigen 'tuin' aan de voorkant van het huis aan plein	Voor
9	Jasmine	Le Medi	Ja, terras achter	Verschilt
10	Hakim	Le Medi	Ja, terras achter	Terras achter
11	Greet en Piet	Le Medi	Ja, zowel beneden tuin voor het huis als balkon aan voorkant	Verschilt
12	Latifa	Le Medi	Ja, terras	Terras achter
13	Asha	Le Medi	Ja, tuin	Voor
14	Anita	Le Medi	Ja, terras	Terras achter